

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พัฒนาการของระบบโลก และกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในโลกอนาคต ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงจากโลกในศตวรรษที่ 20 ไปสู่ศตวรรษที่ 21 ในขณะนี้ ทุกคนกำลังยืนอยู่ในโลกที่อดีต ปัจจุบัน และอนาคตเชื่อมต่อกันและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จึงจำเป็นต้องศึกษาปัจจุบันเพื่อให้เข้าใจไปสู่อนาคต ช่วงเวลานี้ นับว่าเป็นเวลาที่เหมาะสมมากในการศึกษาถึงอนาคต เป็นช่วงเวลาที่เป็นรอยต่อแห่งศตวรรษที่ 20 กับศตวรรษที่ 21 แห่งยุคไมโครอิเล็กทรอนิกส์ (พรชูลี อาชวอำรุง, 2537) ซึ่งจะย่างเข้ามาในอีก 4 ปีข้างหน้าเอง เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนทั้งหลายส่วนใหญ่คิดถึงอนาคต และมีความพยายามที่จะคาดการณ์อนาคต เพื่อเป็นการเตรียมการและเตรียมตัวเข้าสู่อนาคตอย่างมีทิศทางที่เหมาะสม และเป็นไปได้ให้มากที่สุด และพร้อม ๆ กับความพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่เป็นบทเรียนจากอดีต และที่อาจเป็นอันตรายต่ออนาคตด้วย

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในปลายศตวรรษที่ 20 นี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนานัปการ ทั้งทางด้านบริบทของประเทศ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วิชาชีพ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ชุมชนกับชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะโลกแคบเข้าทุกทีด้วยฤทธิ์ของเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม วิถีชีวิตมนุษย์ถูกกำหนดด้วยปัจจัยการผลิต การติดต่อสัมพันธ์ทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมค่อนข้างจะแบ่งแยกเป็นส่วนๆ ขาดการเชื่อมโยง การพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง แต่พึ่งพาทางเทคโนโลยีสูง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมมีไม่มากนัก ฯลฯ เหล่านี้เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลก โดยเฉพาะประเทศไทยซึ่งอยู่ระหว่างการเสาะหาทางเลือกการพัฒนาแบบไทยๆ นั้น จะเห็นได้ว่าแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในปลายศตวรรษที่ 20 นี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการเกิดแนวโน้มที่ค่อนข้างรุนแรงในอนาคตแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นทางด้าน การพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและบริการ การปรับตัวทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เหตุการณ์ทางการเมือง การปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ทั้งในเรื่องการค้าและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ปัญหาพลังงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเทคนิควิทยาศาสตร์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแต่มีผลกระทบอย่างมหันต์ ทั้งในแง่บวกและแง่ลบต่อชีวิตสังคม ชีวิตครอบครัว ตลอดจนจิตใจของคนไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ส่งผลกระทบต่อองค์กร หน่วยงาน สถาบันอุดมศึกษา และตัวบุคคลอย่างมาก

สถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งในสังคม มีบทบาทสำคัญในอันที่จะส่งเสริมและเกื้อหนุนต่อการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด โดยเฉพาะในด้านการผลิตบัณฑิตและพัฒนากำลังคนระดับกลางและระดับสูง และการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิทยาการและเทคโนโลยี พร้อมทั้งมีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนบทบาทภารกิจ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการผลิตบัณฑิตเพื่อออกไปประกอบอาชีพต่างๆ เพื่อให้ผลตอบแทนแก่สังคม การวิจัยและพัฒนา เป็นแหล่งการบริการวิชาการเพื่อพัฒนาทักษะและคุณภาพชีวิต อีกทั้งมีส่วนร่วมในการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการ ทั้งนี้ไม่เพียงเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ยังสามารถชี้นำบริบทการพัฒนาของประเทศให้เป็นไปในทิศทางที่มีความเหมาะสม มีความถูกต้อง มีความเป็นไปได้ และนำมาซึ่งความสมดุลของการพัฒนาประเทศด้วย

ในฐานะที่สถาบันอุดมศึกษาเป็นองค์กรระบบเปิด (OPEN SYSTEM) ซึ่งมีลักษณะที่ต้องอาศัยการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ ในลักษณะที่เป็น การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องมีความสมดุล รวมทั้งสภาวะการณ์ที่ผันแปรไปตามกาลเวลา ก็จะมีผลหรือมีอิทธิพลทำให้สถาบันอุดมศึกษา มีความเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และสภาวะการณ์เช่นปัจจุบันนี้ สถาบันอุดมศึกษากำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างรุนแรง และเกิดการแข่งขันกันอย่างสูง รวมทั้งการที่สถาบัน-อุดมศึกษาต้องปรับกลยุทธ์การพัฒนาของสถาบันอุดมศึกษาเอง ให้สามารถคงอยู่ร่วมประชาคมโลกได้อย่างทัดเทียมนานาประเทศด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อสถาบันอุดมศึกษา โดยตรงทั้งสิ้น

ถึงแม้สถาบันอุดมศึกษาจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุดมศึกษา และการพัฒนาประเทศอยู่ในระดับหนึ่งแล้วก็ตาม แต่ปัญหาอุปสรรคที่พบมักจะเกิดขึ้นใหม่ตลอดระยะเวลาอันเป็นเหตุจากกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่รุดหน้าจนล้ำหน้าไปอย่างรวดเร็วนี้ เป็นข้อจำกัดต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่และได้เกิดขึ้นมาต่างรูปแบบกัน ทั้งนี้เพราะผลจากสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงจากภายนอกส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคภายในสถาบัน ปัญหายุ่งยากที่สถาบันอุดมศึกษาเผชิญอยู่ในขณะนี้ก็คือปัญหาเรื่องการบริหาร ในขณะที่รูปแบบการบริหารระบบเก่า ๆ ไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไปแล้ว รูปแบบการบริหารใหม่ ๆ ก็ยังไม่แน่ชัดนัก ถ้าเช่นนั้นสถาบันอุดมศึกษาควรจะทำอย่างไร คำตอบที่ตรงไปตรงมาก็คือ ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาอนาคต ปัญหาเรื่องการบริหารล้วนแล้วแต่เกิดจากความล้าสมัย และความไม่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ขณะนั้นนั้นทั้งสิ้น จึงท้าทายสถาบันอุดมศึกษาที่จะมีวิธีการบริหารภายใต้ภาวะจำกัดของการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ได้อย่างไร ดังนั้นจึงควรได้มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตกันอย่างจริงจังเสียที

การมุ่งหวังให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถดำเนินภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ต้องการของทุกฝ่าย แต่จะกระทำเช่นนั้นได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการบริหาร เป็นสำคัญ ในสภาวะการณ์ที่ผันแปรไปเรื่อย ๆ ตามกาลเวลานั้น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องมี รูปแบบการบริหารที่เหมาะสม สอดคล้อง และสอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่ผันแปรเปลี่ยนแปลงไป โดยต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม และในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปตามสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น และอย่างถูกทิศทาง เพื่อให้ผลที่ได้จากการปฏิบัติงานออกมาอย่างดีที่สุด นอกจากนี้ใน การบริหารสถาบันอุดมศึกษานั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารที่ทำการบริหารงาน ในเรื่องราวต่าง ๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงด้วย

โดยสรุปแล้วสถาบันอุดมศึกษาทุกสถาบัน ต่างต้องมีการบริหารภายในที่มีระบบ- ระเบียบและมีความสมดุลในระหว่างฝ่ายงานต่าง ๆ และในขณะเดียวกันสถาบันอุดมศึกษาแต่ละ สถาบันต่างต้องมีความเกี่ยวข้องกับสภาวะการณ์ของประเทศ ซึ่งเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ สถาบันอุดมศึกษาจึงจำเป็นต้องสามารถปรับกลไกการบริหารของตนเอง ได้อย่างเหมาะสมที่สุด ต่อสิ่งที่เป็นเงื่อนไขดังกล่าวด้วย กลไกการบริหารที่สำคัญที่สุดก็คือ ตัวผู้บริหารของสถาบัน- อุดมศึกษาทุกระดับชั้นนั่นเอง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นแล้วที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องทราบ แนวโน้มการบริหารที่ชัดเจน และผู้บริหารทุกระดับต้องควรทราบบทบาทในการบริหารของ ตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรทราบบทบาทในการตัดสินใจของตนเอง ในงานบริหารแต่ละ ระดับและประเภท เพราะการที่จะปฏิบัติงานบริหารให้เกิดประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพได้ นั้น จะต้องเกิดความสมดุลและสอดคล้องกันระหว่างตัวผู้บริหารที่มีหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจ กับ งานบริหารที่ต้องตัดสินใจด้วย การตัดสินใจถือเป็นกระบวนการหนึ่งและสำคัญอย่างยิ่งใน การบริหารงานทั้งปวง สามารถเป็นตัวกำหนดทิศทางที่เหมาะสมและถูกต้องในการบริหารงาน ต่าง ๆ ได้ ดังนั้นผู้บริหารทุกระดับจะต้องทบทวนบทบาทในการตัดสินใจในงานบริหารต่าง ๆ เพื่อเตรียมตัวเองเสียตั้งแต่วันนี้ เพื่อเข้าสู่การบริหารแห่งยุคใหม่ที่เรียกว่ายุคไมโครอิเล็กทรอนิกส์ โดยที่มีรูปแบบการบริหารที่มีความเหมาะสม สอดคล้อง และสอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนไป ในอนาคตแห่งศตวรรษที่ 21

ดังนั้น เพื่อเป็นประโยชน์แก่สถาบันอุดมศึกษาและผู้บริหารในประการทั้งปวง ดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัด- ทบวงมหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ 21 เพื่อประโยชน์แก่สถาบันอุดมศึกษาและผู้บริหารใน ระดับต่าง ๆ สามารถนำแนวคิดในเรื่องนี้ ไปปรับใช้ให้เหมาะสม สอดคล้อง และสอดคล้องกับ สถาบันอุดมศึกษาในอนาคต ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทของสถาบันไปตามสภาวะการณ์ที่ เปลี่ยนไป โดยที่ต้องเผชิญกับภารกิจที่ท้าทายยิ่งขึ้นในโลกอนาคตแห่งศตวรรษที่ 21 และ

สามารถนำสถาบันของตนไปสู่วิถีปฏิบัติในการตอบสนองการพัฒนาประเทศในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

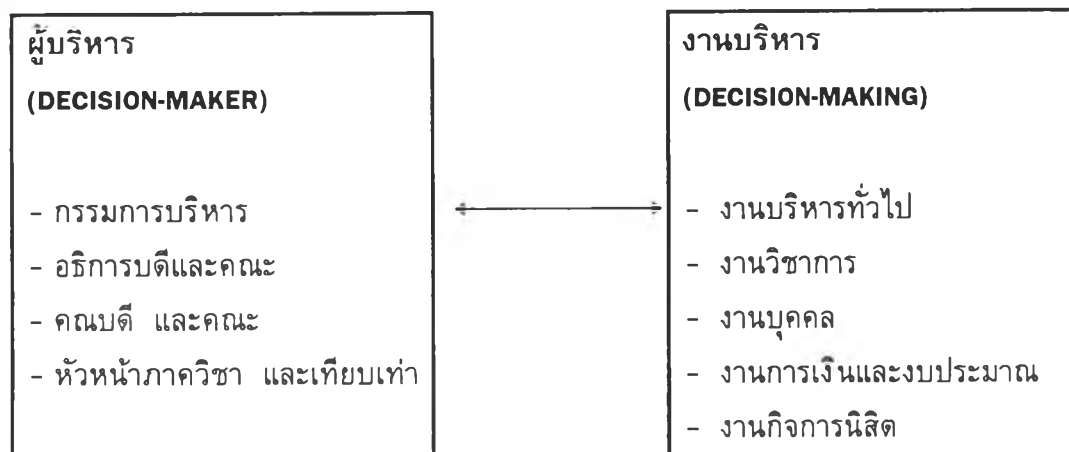
เพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ 21

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดของเทลล์เลฟสัน (Tellefsen, 1990) ในเรื่องระบบการบูรณาการโดยการจัดการและการส่งเสริมให้ดีขึ้นจนมีความทัดเทียมกัน (THE INTEGRATED SYSTEMS APPROACH TO IMPROVING MANAGEMENT โดยใช้คำย่อว่า ISATIM) หรือที่เรียกว่ามาตรฐานและเมทริกส์ไอساتิม (ISATIM STANDARDS AND MATRICES) โดยได้กล่าวไว้ว่า การบริหารในสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต มีแนวโน้มเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ตัดสินใจ (DECISION-MAKER) กับงานที่ต้องตัดสินใจ (DECISION-MAKING) ซึ่งหมายถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้บริหารระดับต่าง ๆ ของสถาบันอุดมศึกษา กับงานที่ต้องบริหารนั่นเอง (โปรดดูรายละเอียด ในบทที่ 2 ตอนที่ 1)

ดังนั้น จากกรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ 21 โดยได้ปรับองค์ประกอบให้สอดคล้องกับโครงสร้างการบริหารของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ดังมีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังในแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ตัดสินใจกับงานที่ต้องตัดสินใจ

ในเรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ตัดสินใจ ซึ่งหมายถึงตัวผู้บริหารระดับต่าง ๆ กับงานที่ต้องตัดสินใจ ได้แก่ งานที่ต้องบริหารนั้น กลไกที่สำคัญก็คือ กระบวนการในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบริหารงานต่าง ๆ อย่างมาก ในวันหนึ่ง ๆ ผู้บริหารทั้งหลายต่างต้องทำหน้าที่เกี่ยวกับการตัดสินใจหลายครั้ง บางครั้งอาจมีความสำคัญถึงขั้นของความอยู่รอดของสถาบัน บางครั้งอาจเป็นเหตุให้กระทบกระเทือนถึงการทำงานของบุคคลอื่น ๆ และผลของการตัดสินใจของผู้บริหารต้องตั้งอยู่บนฐานของความรับผิดชอบของตัวผู้บริหารเองด้วย ดังนั้น ในกระบวนการตัดสินใจใดๆ ต้องอยู่ในความสมดุล สอดคล้อง และสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ตัดสินใจกับงานที่ต้องตัดสินใจเป็นสำคัญ

ระดับของการตัดสินใจในวงการบริหารการอุดมศึกษา สามารถแบ่งการตัดสินใจออกเป็น 3 ระดับ คือ

1. ระดับสูง เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย ปรัชญา วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการบริหารงาน นโยบายอันเกี่ยวกับการบริหารงาน นโยบายในการเปลี่ยนแปลง การล้มเลิก หรือการขยายงาน ซึ่งเป็นระดับคณะกรรมการบริหารระดับสูงเป็นผู้ตัดสินใจ

2. ระดับกลาง เป็นการตัดสินใจของผู้บริหารที่รับนโยบาย ปรัชญา และวัตถุประสงค์ จากระดับสูงมาจำแนกตีความให้ละเอียดและวางแนวทางเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติ โดยการกำหนดนโยบาย ปรัชญา และวัตถุประสงค์ของแต่ละหน่วยงานให้สอดคล้องกับนโยบายระดับสูง กำหนดวิธีการทำงาน แจกแจงประสานงานระหว่างบุคลากรของหน่วยงานแต่ละระดับ ผู้ตัดสินใจระดับนี้ ได้แก่ อธิการบดี คณบดี หัวหน้าภาควิชา

3. ระดับล่างสุด เป็นการตัดสินใจของผู้ที่รับมอบหมายงานจากฝ่ายบริหารให้นำไปปฏิบัติ คือผู้ปฏิบัติงานนั่นเอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะในสาขาของตนมีเทคนิคในการทำงาน รู้จักตัดสินใจและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะปฏิบัติงาน

การตัดสินใจทั้งสามระดับนี้ ต่างต้องมีความสัมพันธ์กันและได้รับการยอมรับในการตัดสินใจซึ่งกันและกัน ทั้งระหว่างผู้บริหารระดับต่าง ๆ และงานบริหารต่าง ๆ ด้วย จึงจะทำให้การดำเนินงานได้ผลดี

นอกจากกระบวนการตัดสินใจที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแล้ว กระบวนการตัดสินใจอาจมีผลกระทบอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกด้วย ดังนั้นลักษณะการตัดสินใจของฝ่ายบริหาร เป็นกระบวนการที่จะต้องทำอย่างพินิจพิเคราะห์พิถีพิถันและให้ได้ผลดีที่สุด เลือกรจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง แล้วถ่วงน้ำหนักที่ดีที่สุด การตัดสินใจของผู้บริหารมักจะถูกกระทบโดยระบบสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ทั้งเหตุจาก ปัจจัยด้านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง กลุ่มต่าง ๆ ในสถาบัน ตัวโครงสร้างสถาบัน ประเพณีปฏิบัติ ตลอดจนอุปนิสัยส่วนตัวของผู้ตัดสินใจ ล้วนแต่มีอิทธิพลกระทบทั้งสิ้น

การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต ซึ่งผู้วิจัยคาดว่า จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอน คือในเรื่องวัฒนธรรมในการบริหารสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย ซึ่งมีอิทธิพลสูงมาก ทั้งในเรื่องความมีอาวุโส พรรคพวกการเมือง ทีมงาน เหล่านี้จะปรากฏขึ้นในอนาคตอย่างแน่นอน และนอกจากนี้ ในเรื่องผลกระทบทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นทั่วโลกนั้นก่อให้เกิดการบริหารแบบใหม่ๆ ที่ต้องใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารและการดำเนินงาน การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารกับงานที่ต้องบริหารทั้งสิ้น

ข้อที่ควรคำนึงถึงอีกประการ คือ การตัดสินใจที่ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาต้องเผชิญกับงานที่ต้องตัดสินใจนั้น อาจมองความแตกต่างได้สองทางคือ การตัดสินใจเกี่ยวกับงานประจำ และการตัดสินใจเกี่ยวกับงานที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ลักษณะปัญหาในการที่ต้องตัดสินใจจะไม่ชัดเจนนัก คำตอบที่ได้ อาจไม่เป็นที่ยอมรับหรือเกิดการโต้แย้งได้เสมอ ดังนั้น วิธีการตัดสินใจหรือสไตล์การตัดสินใจของผู้บริหารในยุคใหม่นี้ ต้องมีลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดทั้งหมดไว้ในมืออย่างแน่นอน

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า เราสามารถสร้างเมทริกส์การตัดสินใจในงานบริหารแต่ละระดับและประเภทต่าง ๆ ได้ โดยการสร้างให้มีความเหมาะสม มีความสมดุลและสอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ 21

ที่ได้จากการคาดการณ์ล่วงหน้า โดยคำนึงถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงในบริบทต่างๆ ของประเทศ จากการให้วิสัยทัศน์ของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญทางด้านการบริหารโดยตรง และถือเอาความสอดคล้องของความคิดเห็นของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเป็นบรรทัดฐานที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

คำจำกัดความของคำที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

แนวโน้ม (TREND) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงซึ่งมีลักษณะต่อเนื่องจากปรากฏการณ์ในอดีตมาสู่ปัจจุบัน และคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตตามการคาดการณ์ของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ

การบริหารในสถาบันอุดมศึกษา (GOVERNANCE) หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ภายในมหาวิทยาลัย ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ร่วมกันกำหนด โดยใช้กระบวนการอย่างมีระบบระเบียบ ใช้ทรัพยากร ตลอดจนวิธีการต่างๆ อย่างเหมาะสม

สถาบันอุดมศึกษา (UNIVERSITIES) หมายถึง มหาวิทยาลัยของรัฐ ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จำนวน 22 สถาบัน (โปรดดูรายละเอียด ในขอบเขตของการวิจัย)

ศตวรรษที่ 21 (21st CENTURY) หมายถึงช่วงระยะเวลาระหว่าง ปี ค.ศ. 2000-2099 หรือปี พ.ศ.2543-2642 นับเป็นเวลา 100 ปี

ภาพ (SCENARIO) หมายถึง การเขียนข้อความที่อธิบายสภาพความเป็นจริงขององค์ประกอบต่าง ๆ โดยประกอบขึ้นเป็นภาพแนวโน้มที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

กระบวนการอนาคตปริทัศน์ (FUTURE SCANNING PROCESS) หมายถึง การวิจัยอนาคตประเภทหนึ่ง ที่มีกรอบและหลักการ ดังนี้

1. กำหนดผู้วิจัย (SCANNER)
2. วางแผน และวางกรอบเรื่องที่จะศึกษา
3. แยกแยะ จัดประเภท และระดับความสำคัญของเรื่องที่ศึกษา
4. ค้นคว้าหาส่วนที่มีความสัมพันธ์ถึงอนาคต ส่วนที่มีความเชื่อมถึงอนาคต และส่วนที่เป็นผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมถึงอนาคต
5. ข้อมูลเป็นข้อมูลทุกประเภทตามกรอบที่วางไว้ จากทุกแหล่งและทุกประเภท ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

6. เขียนภาพอนาคตแล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความสมบูรณ์ เพื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่วางไว้ การให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความสมบูรณ์อาจกระทำได้มากกว่า 2 ครั้งก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ภาพรวมของอนาคตที่ชัดเจนและมีความสมบูรณ์มากที่สุด

7. หลักในการพิจารณาตามกระบวนการอนาคตปริทัศน์ มีวิธีการดังนี้

7.1 พิจารณาส่งส่วนที่มีความเหมาะสมแล้ว ให้คงสภาพไว้คงเดิม

7.2 พิจารณาส่งส่วนที่ล้าสมัยหรือไม่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ให้ลดบทบาทลง

7.3 พิจารณาส่งส่วนที่ยังขาดหรือบกพร่อง ให้ค้นคว้าหาเพิ่มเติมให้สมบูรณ์จนกว่าจะได้ภาพรวมของอนาคตที่ชัดเจน และมีความสมบูรณ์มากที่สุด

ผู้ตัดสินใจ (DECISION-MAKER) หมายถึง คณะผู้บริหารหรือผู้บริหารระดับต่าง ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

งานที่ต้องตัดสินใจ (DECISION-MAKING) หมายถึง งานบริหาร 5 ประเภท อันได้แก่ งานบริหารทั่วไป งานวิชาการ งานบุคคล งานการเงินและงบประมาณ และงานกิจการนิสิต

การบริหารงานทั่วไป หมายถึง การปฏิบัติงานทั่วไปอื่นๆ ใดนอกเหนือจากงานประเภท งานวิชาการ งานบุคคล งานการเงิน และงบประมาณ และงานกิจการนิสิต

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินงานในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะส่งเสริมพัฒนา หรือปรับปรุงงานวิชาการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานการเรียนการสอน หรืองานให้บริการวิชาการต่างๆ

การบริหารงานบุคคล หมายถึง กระบวนการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับการได้มา การบำรุงรักษา และการพัฒนาอาจารย์ และบุคลากรในสถาบัน ตลอดจนการลงโทษและการให้ขวัญกำลังใจแก่อาจารย์และบุคลากร เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

การบริหารงานการเงินและงบประมาณ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับการได้มา การใช้จ่าย และการรายงานการใช้จ่ายเงินและงบประมาณของสถาบัน

การบริหารงานกิจการนิสิต หมายถึง การดำเนินงานหรือกิจการต่างๆ ในสถาบันที่เกี่ยวข้องกับนิสิตนักศึกษาทุกเรื่อง ในส่วนที่ไม่ใช่การเรียนการสอนในชั้นเรียน

การตัดสินใจ หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการของคณะผู้บริหาร และผู้บริหารระดับต่างๆ ในงานบริหารที่ต้องตัดสินใจ

การตัดสินใจระดับนโยบาย หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการของคณะผู้บริหารและผู้บริหารระดับสูง ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบายในการปฏิบัติงานอย่างกว้างๆ

การตัดสินใจระดับปฏิบัติการ หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการของผู้บริหารระดับรองลงมา ในฐานะที่เป็นผู้ตัดสินใจเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาแนวโน้มในอนาคต เฉพาะเรื่องการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น 22 แห่ง ได้แก่

- 1.1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.2 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 1.3 มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- 1.4 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 1.5 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
- 1.6 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 1.7 มหาวิทยาลัยนเรศวร
- 1.8 มหาวิทยาลัยบูรพา
- 1.9 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 1.10 มหาวิทยาลัยมหิดล
- 1.11 มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- 1.12 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- 1.13 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 1.14 มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 1.15 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- 1.16 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- 1.17 มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- 1.18 สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้
- 1.19 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง
- 1.20 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- 1.21 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
- 1.22 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2. การศึกษาอนาคตนี้ โดยศึกษาจากฐานข้อมูลในอดีต-ปัจจุบัน แล้วคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต ตั้งแต่ปี ค.ศ.2000-2099 หรือปี พ.ศ.2543-2642 รวมเป็นระยะเวลา 100 ปี

ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต ผลการวิเคราะห์และการคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต ผู้วิจัยถือว่าเป็นไปตามสถานการณ์และวิสัยทัศน์ของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายเหล่านั้น ทั้งที่ได้จากการอ่านพีเคาระห์จากเอกสารและจากการตอบแบบสอบถามการวิจัย

ความจำกัดของการวิจัย

1. เนื่องจากการวิจัยตามกระบวนการอนาคตปริทัศน์นี้ เป็นวิธีการมุ่งแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิโดยตรง เพื่อการคาดการณ์ไปสู่แนวโน้มในอนาคต ผลที่ได้จากการวิจัยนี้ จึงเป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวกับแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต ซึ่งไม่อาจศึกษาออกมาในรูปแบบแนวโน้มเชิงสถิติให้ชัดเจนได้

2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยอนาคต ซึ่งตามหลักการที่ควรเป็นแล้ว การนำข้อมูลพื้นฐานมาใช้เป็นตัวแปรที่ศึกษา ควรเป็นข้อมูลที่มีสภาพแบบอิงอนาคตด้วย แต่การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลโครงสร้างการบริหารงานภายในของสถาบันอุดมศึกษา อันได้แก่ ข้อมูลโครงสร้างการบริหารงานบุคคล ซึ่งประกอบด้วยคณะและผู้บริหารมหาวิทยาลัยระดับต่างๆ ข้อมูลลักษณะการจัดระดับและประเภทงานบริหาร รวมทั้งข้อมูลลักษณะงานบริหารต่างๆ ด้วย ข้อมูลที่นำมาใช้เหล่านี้ ยังคงเป็นข้อมูลที่เป็นสภาพปัจจุบัน จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ข้อมูลเหล่านี้ และเป็นข้อจำกัดที่การวิจัยครั้งนี้ยังกระทำไม่ได้ เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดได้เคยทำการศึกษาวิจัยอนาคตในเรื่องนี้มาก่อน ทั้งยังไม่มีผู้ใดที่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจนได้ การนำรูปแบบโครงสร้างการบริหารของสถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศมาใช้ อาจไม่เหมาะสมกับสถาบัน-อุดมศึกษาของไทย และการนำรูปแบบบริหารของมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการ เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี อาจไม่มีความเหมาะสมเช่นกัน เนื่องจากเป็นมหาวิทยาลัยเฉพาะทาง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดหวังและถือว่าการนำโครงสร้างการบริหารที่อิงสภาพปัจจุบันมาเป็นตัวแปรที่ศึกษาจะไม่มีผลต่อการคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต ด้วยเหตุผลที่สำคัญเนื่องจาก

1. การปฏิรูปสถาบันอุดมศึกษาซึ่งเป็นระบบราชการ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อาจเป็นไปได้ไปอย่างช้ามาก

2. สายงานการบริหารในสถาบันอุดมศึกษา ตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ของผู้บริหาร กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติของแต่ละสถาบัน มีฐานะที่ถูกต้องตามกฎหมาย จึงเป็นลักษณะที่คงอยู่และถาวร และประกอบกับการแก้ไขพระราชบัญญัติของแต่ละสถาบันนั้น อาจกระทำได้แต่ดำเนินไปได้ช้า และต้องใช้เวลานาน

3. ลักษณะงานบริหารในสถาบันอุดมศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการและวิธีการ แต่ในสาระหลักจะมีการเปลี่ยนแปลงได้น้อยมาก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึง แมทริกส์การตัดสินใจ ซึ่งเป็นรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารซึ่งมีหน้าที่ในการตัดสินใจกับงานบริหารที่ต้องตัดสินใจ ที่มี ความเหมาะสม สอดคล้อง และสอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในศตวรรษที่ 21 ผลการวิจัยจึงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลาย ประการ ดังนี้

1. สำหรับผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษา

1) ทำให้ผู้บริหารมองเห็นภาพรวม และลักษณะงานบริหารของตนที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและในระยะยาว

2) ทราบบทบาทและหน้าที่ในการตัดสินใจในลักษณะงานบริหาร และ ประเภทงานระดับต่าง ๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

3) นำแนวคิด รูปแบบ ทิศทาง และวิธีการที่เสนอในงานวิจัยไปใช้ในการบริหารงานด้านต่าง ๆ ในสถาบันได้โดยตรง และชัดเจน

2. สำหรับสถาบันอุดมศึกษา

1) เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อประกอบการวางนโยบายของ มหาวิทยาลัย การวางแผนพัฒนามหาวิทยาลัยระยะยาว และการวางแผนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องและสอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

2) สามารถนำไปใช้กำหนดการแบ่งงานให้แก่ผู้บริหารระดับต่างๆ และสามารถกำหนดตัวผู้ตัดสินใจให้เหมาะสมกับลักษณะงานบริหารที่จะเกิดขึ้น

3) เกิดความตื่นตัว ไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการบริหารของสถาบัน ตลอดจนการปรับบทบาทในการบริหารของผู้บริหารในสถาบัน เพื่อการรับทันและทันการใช้ในอนาคต

3. สำหรับทบวงมหาวิทยาลัย

1) เพื่อทราบทิศทางแนวโน้มที่ควรเป็นในอนาคตของสถาบันอุดมศึกษา และสามารถนำไปใช้ในการกำหนดบทบาทของตนเองให้เหมาะสมกับแนวโน้มดังกล่าว

2) เพื่อนำข้อมูลและแนวทางไปใช้ในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนา-อุดมศึกษาในระยะต่อ ๆ ไป

3) เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาการส่งเสริม และสนับสนุนสถาบันอุดมศึกษาต่อไป

การนำเสนอผลการวิจัย

บทที่ 1 บทนำ

เสนอความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย กรอบและแนวคิดในการวิจัย คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย ความจำกัดของการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และการนำเสนอผลการวิจัย

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 กรอบทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัด-ทบวงมหาวิทยาลัย ตอนที่ 3 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตอนที่ 4 การวิจัยอนาคตและงานวิจัยอนาคต และตอนที่ 5 เทคนิควิจัยที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

ประกอบด้วย ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการรายงานผลการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

ภาคผนวก